

TEMES SOCIOECONÒMICS GADESO

Una ullada monogràfica a la nostra realitat socioeconòmica

NÚMERO 19

JUNY 2013

ELS EFECTES DE LA CRISI A BALEARS (XVI)

LLARS EN CRISI SOCIOECONÒMICA

*Dedicam aquest el número 19 de **TEMES SOCIOECONÒMICS GADESO** a fer una aproximació als efectes de la crisi a les llars illenques. Evidentment una crisi tan profunda i llarga com la que patim està provocant un gran augment de la vulnerabilitat i desigualtat social. Sens dubte, l'efecte més punyent d'aquesta situació és l'atur massiu. Venim d'un paradigma d'Estat del Benestar, basat en la quasi plena ocupació masculina, amb llars amb al manco un membre sustentador principal com a garantia de trajectòries socials ascendents per a tots els components de la llar. La destrucció d'ocupació, el creixement massiu de la població aturada i les polítiques únicament de reducció dels dèficits públics, sense cap incentiu a l'activitat econòmica ni reforçament de les polítiques socials, posen en qüestió aquest model.*

*El que hem publicat en anteriors números de **TEMES SOCIOECONÒMICS GADESO** sobre el procés de descohesió social en el mercat laboral, l'empobriment de les persones amb ocupació, les creixents desigualtats socials o l'augment de les condicions de vida precàries, són aspectes que tenen una peculiar repercussió a les llars i a les famílies. Per això hem volgut dedicar-li aquest número que convé contextualitzar com una part de l'anàlisi més global que hem fet en aquesta publicació durant els darrers mesos, especialment en els números 13, 14 i 16.*

*En aquesta ocasió hem hagut d'extremar la nostra vocació de flaix a l'hora de seleccionar la informació. Es sabut que **TEMES SOCIOECONÒMICS GADESO** no pretén ser un estudi a fons del tema que tractam, doncs el seu objectiu és bàsicament divulgatiu: posar a l'abast dels lectors i lectores les dades comentades d'allò que consideram més rellevant dins el tema tractat i, si s'escau, realitzar alguna proposta. Ambdues coses, divulgació i propostes, convergeixen en un propòsit: posar al abast de la majoria de la gent les claus dels problemes socials i econòmics presents a la nostra societat.*

Tant de bo el contingut sigui del vostre interès i aconseguixi, si més no, incentivar el debat.

1.- Introducció

Sembla evident la importància de les llars (i del nucli familiar) per a l'articulació i la cohesió de la societat. No debades la pròpia Constitució Espanyola estableix, en l'article 39, com a un dels principis rectors de la política social i econòmica que "els poders públics assegurin la protecció social, econòmica i jurídica de la família". Per tant, els poders públics –i no només el mercat- estan emplaçats a vetllar per la cohesió social i el progrés de les llars i de les famílies, en qualsevol de les seves modalitats. Però una cosa són les formalitats i un altra ben diferent la realitat.

En els cinc anys de crisi, les llars espanyoles i il·lenques han protagonitzat canvis substancials en la seva situació social i econòmica, i en el seu nivell d'integració. Sense que es pugui afirmar que s'ha arribat a una generalització de situacions d'exclusió social, el que si és cert és que moltes llars han vist com les seves condicions de vida son ara molt més precàries que abans de l'inici de la crisi. Cada cop hi ha més estudis que certifiquen dos fets preocupants: per una banda, s'esgota la capacitat de la xarxa familiar per fer front a les necessitats que provoquen una prolongada manca de treball i un sistema de prestacions i serveis socials bàsics esquifits per les polítiques d'austeritat; per un altre costat, s'està generant un clar procés de dualització i de ruptura social.

S'ha d'insistir tantes vegades com faci falta que a les Illes Balears, al conjunt d'Espanya i a altres països mediterranis, les famílies son un gran factor transversal de cohesió. Per tant, unes llars amb precarietats a balquena (atur de llarga durada, treball precari, treballs informals, pobresa, problemes de formació, malnutrició infantil, copagaments, etc.) són un problema greu de descohesió social, però encara més important és advertir que poden ser una pesada herència per a futures generacions amb problemes d'equitat agreujats, generacions que no hauran conegut, ni tant sols, el modest grau de desenvolupant de l'estat del benestar previ a la crisi.

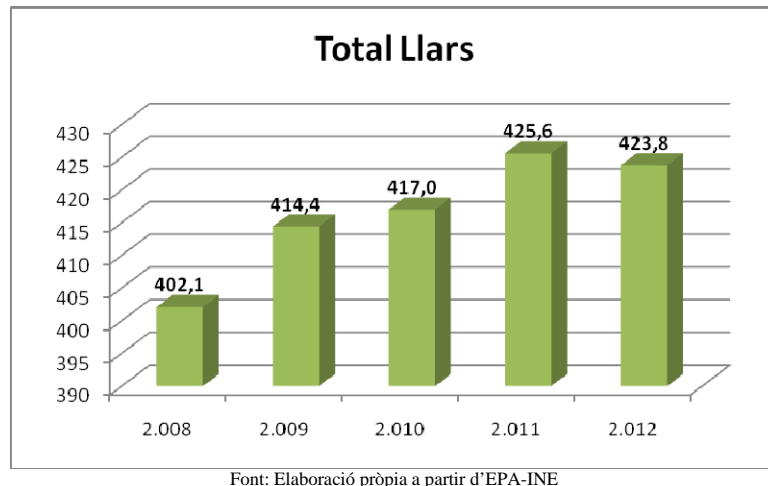
Guy Standing, al seu celebrat llibre titulat "El Precariado. Una nueva clase social", explica en detall que la trampa de la precarietat s'intensifica per l'erosió del suport comunitari. Al món anglosaxó, la minva d'aquest suport té especial incidència en els individus. En el nostre món mediterrani en té també, i molta, a les llars.

2.- Les xifres més rellevants

- ✓ L'any 2012 les Illes Balears contaven amb 423.900 llars. Un 5,6% més que el 2008.
- ✓ En el quinquenni 2008-2012 el nombre de llars amb tots els seus membres actius ocupats baixa un 12,8 %. En relació al total, el percentatge d'aquestes llars amb "plena ocupació" cau 11,4 punts.
- ✓ En aquest cinc anys han augmentat un 192,4% les llars amb tots els membres actius aturats.
- ✓ Hi ha una tendència a la baixa de les llars amb tots els membres inactius (21,8% l'any 2008 vs 19,7% any 2012).
- ✓ L'any 2012, a més d'una de cada quatre llars de Balears hi havia algú en atur.
- ✓ En relació al parentiu de la persona aturada, s'han produït els següents augments: Persones de referència ("cap de família"), un 163%; cònjuges, un 173%; i fills, un 223%.
- ✓ La despesa mitjana anual de els llars en béns i serveis ha caigut un 15,75%.
- ✓ Al voltant de 30.000 persones de 65 i més anys viuen soles.
- ✓ El 85% de persones desenvolupen durant el dia tasques de la llar i relacionades amb la família. Les dones arriben al 92,4%.

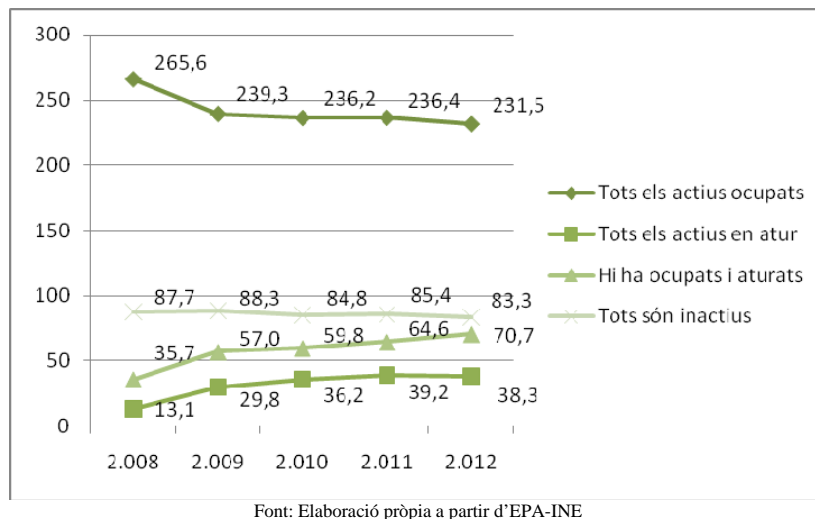
3.- Situació socioeconòmica a les Illes de Balears

La primera gràfica que comentam és la que fa referència al nombre de llars a les Illes Balears. Es pot observar que en el quinquenni de la crisi hi ha una tendència a l'alça, interrompuda l'any 2012. En qualsevol cas, des de l'any 2008 al 2012 el nombre de llars il·lenques ha crescut un 5,6%.

Les tres gràfiques següents són claus per copsar els efectes de la crisi d'ocupació durant el quinquenni 2008-2012 a les llars il·lenques.

SITUACIÓ DELS COMPONENTS DE LES LLARS EN RELACIÓ AL MERCAT LABORAL

En relació a aquesta primera gràfica cal ressaltar:

- La baixada d'un 12,8% del nombre de llars amb tots els seus membres actius¹ ocupats. L'any 2008, el 66% de les llars tenien a tots els seus membres actius

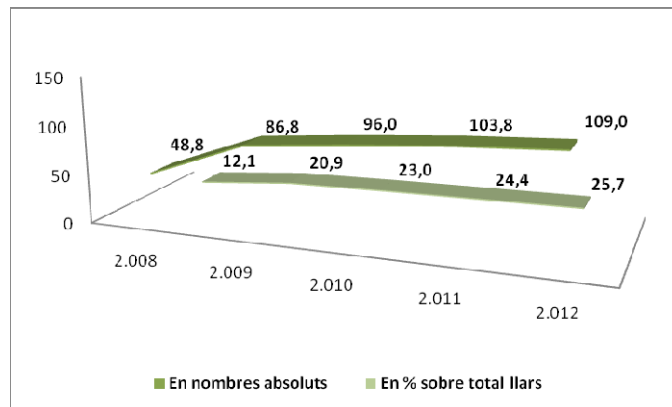
¹ Les persones econòmicament actives són aquelles de 16 o més anys que estan en condicions de treballar per compte propi o aliè. Se subdivideixen entre persones ocupades i persones aturades.

ocupats, mentre que a l'any 2012 eren el 54,6%, és a dir, s'ha produït una caiguda de 11,4 punts percentuals en aquesta categoria.

- L'augment d'un 192,4% de les llars on tots els membres actius estan aturats. L'any 2008 hi havia un 13,1% de llars que tenien a tots els seus membres actius en atur mentre l'any 2012 aquest percentatge es va enfilars fins al 38,3%.
- La tendència a la baixa de les llars amb tots els membres inactius² (l'any 2008 eren el 21,8% del total mentre que el 2012 són 19,7%) pot significar que hi ha un procés de retorn de fills i néts a la llar dels pares i/o padrins, motivat per la situació de precarietat del mercat laboral.

En qualsevol cas, la gràfica següent és especialment il·lustrativa de com l'atur està present a les llars il·lenques:

**TOTAL LLARS AMB MEMBRES EN ATUR
(Suma de llars amb tots els membres en atur
i llars amb membres aturats i ocupats)**

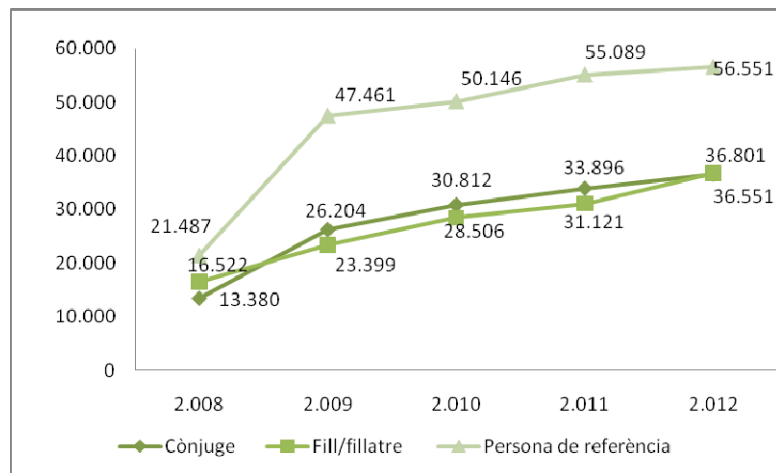
Font: Elaboració pròpia a partir d'EPA-INE

En el quinquenni s'ha passat d'una mitjana de 48.800 llars amb algun membre en atur a una xifra realment colpidora: 109.000 llars en aquesta situació. L'any 2012 a més d'una de cada quatre llars de Balears hi havia algú en atur.

Una qüestió clau a tenir en compte de la situació de les llars amb persones en atur és la relació de parentiu entre elles:

² Les persones econòmicament inactives són aquelles de 16 o més anys que no estan en condicions de treballar, com per exemple: persones que s'ocupen de la seva llar, estudiants, jubilats/as, prejubilats/as, etc.

RELACIÓ DE PARENTIU AMB LA PERSONA DE REFERÈNCIA³ A LES LLARS

Font: Elaboració pròpia a partir d'EPA-INE

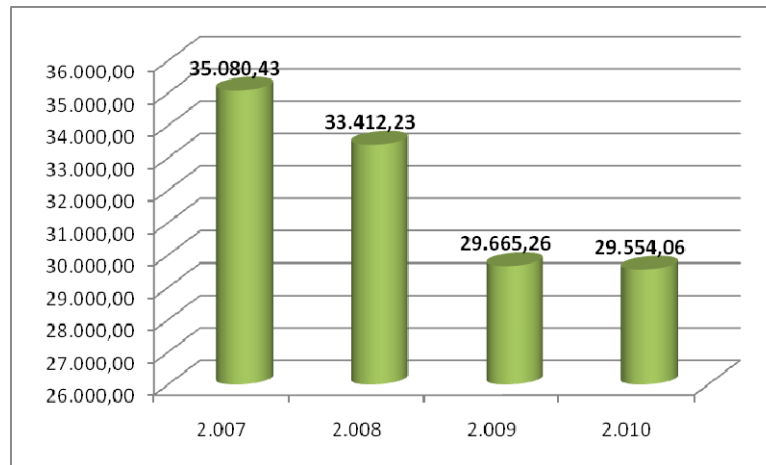
La gràfica anterior ens mostra que, a l'inici de la crisi, foren les persones de referència les que tingueren l'estirabot més gran, però en aquests cinc anys la tendència ha canviat. De fet, els percentatges de creixement 2012 vs 2008 són els següents: per a les persones de referència, un 163%; per als cònjuges, un 173%; i per als fills, un 223%. És poden intuir doncs dos fenòmens: a) que la crisi del mercat laboral ha provocat una frenada en el procés de l'emancipació dels fills i un augment dels casos de retorn d'aquests a la llar familiar i b) un fre de la incorporació de les dones al mercat laboral.

4.- Despesa de les llars en béns i serveis

La crisi provoca altres efectes socioeconòmics a les llars. La següent gràfica palesa una evident tendència a una menor disponibilitat econòmica a les llars illenques. Des de l'inici de la crisi (any 2007) al darrer any del que es disposa de dades oficials (2010), la despesa mitjana anual en béns i serveis ha caigut un 15,75%

³ Es considera persona de referència al cap de família si és econòmicament actiu, o, si sent econòmicament inactiu no hi ha cap altre membre en la llar econòmicament actiu. Si el cap de família és inactiu, es considera com a persona de referència al cònjuge o parella del cap de família, si és econòmicament actiu. Si el cònjuge o parella és inactiu, es considerarà com a persona de referència al membre de la llar amb més edat que sigui econòmicament actiu. En cap cas es consideraran com a persones de referència als membres del servei domèstic o als convidats en la llar.

DESPESA DE LES LLARS ILLENQUES EN BENS I SERVEIS (2007 -2010)

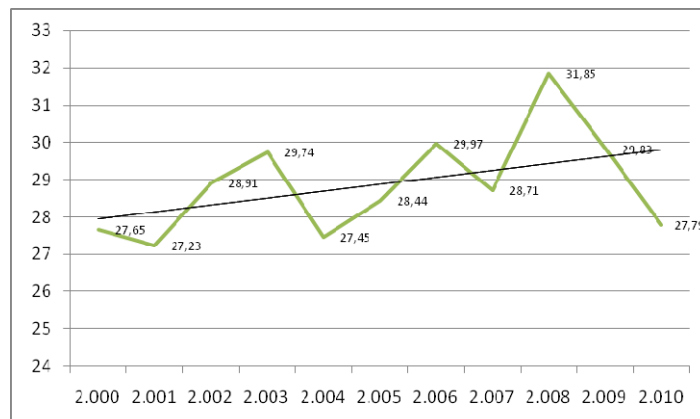

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de pressupostos familiar (INE)

5.- Persones majors que viuen soles

En l'actual situació de retallades en els serveis socials bàsics i de copagaments, té especial rellevància la dada de persones de 65 i més anys que viuen soles. Tal com es pot veure en la següent gràfica, la tendència dels darrers anys és, amb alts i baixos, ascendent.

PERSONES MAJORS QUE VIUEN SOLES

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Ministeri d'Ocupació i Seguretat Social (IMSERSO)

No obstant, amb les dades disponibles sembla que al començament de la crisi (any 2008) s'havia arribat al cim amb 31.850 persones majors vivint soles. En la mesura que passen els anys de crisi, aquesta xifra baixa i, amb 27.790, l'any 2010 es situa gairebé en els nivells mínims de principi dels anys dos mil. Aquesta és una dada que combina dues situacions: Una positiva i una l'altra negativa. La primera és que durant uns anys va créixer el nombre de persones que vivien soles lligat al augment dels Serveis Socials a domicili. De la segona cal intuir la retallada d'aquests Serveis Socials i l'ascens dels casos de "reagrupació familiar" per fer una xarxa familiar que permeti resistir els embats de la crisi.

6.- Les tasques de la llar

Per acabar, només un pinzellada sobre la dedicació a les tasques pròpies de la llar. Segons la darrera Enquesta d'Ocupació del Temps (2009-2010), el 85% de persones desenvolupen durant el dia tasques de la llar i relacionades amb la família. No obstant, com es pot observar a la taula següent, el treball no remunerat és majoritàriament femení.

DEDICACIÓ A LES TASQUES DE LA LLAR

Homes	77,6
Dones	92,4
Tots dos	85,0

Font: Elaboració pròpia a partir de Enquesta Ocupació Temps (INE)

7.- Conclusions i propostes de la Fundació Gadeso

⇒ **La crisi econòmica i social afecta de manera singular a les llars.** Les retallades del Estat del benestar estan accentuant unes polítiques de família molt ideologitzades i esbiaixades a un determinat model de família. El conjunt de drets socials individuals que s'han convertit en familiars (subsidis, ajuts, etc. que ara depenen de la "renda familiar), i això cal interpretar-ho com un element més de "la concepció ideològica de la pobresa, que queda justificada en ella mateixa per factors inherents a les persones. La desigualtat no és producte de l'estructura social i passa a ser un fenomen de naturalesa individual. Aquesta concepció minva les possibilitats de generació de suports a aquells que, a més, menys contribueixen" (Josep Quevedo i Antònia Puiggròs). En qualsevol cas les polítiques públiques estan molt lluny de complir el precepte constitucional de promoure la cohesió social i el progrés de les llars.

⇒ Un recent estudi internacional de la Fundació BBVA titulat "*Values and worldviews, Vida personal: Estilos de vida, valores y creencias*" conclou que la majoria de la ciutadania espanyola recolza àmpliament la igualtat de gènere respecte a la contribució als ingressos a la llar, el treball i la criança dels nens. **No sembla que els poder públics facin polítiques coincidents amb aquest desig majoritari de la ciutadania, la qual cosa incrementa la desconfiança amb la classe política i les institucions democràtiques.**

⇒ **És cabdal millorar tots els instruments estadístics** per conèixer millor la repercussió de la crisi en les llars i poder analitzar la seva evolució.

⇒ Suggestim que l'anunciat **Pla d'Ocupació de les Illes Balears (POIB)** incorpori mesures i pressupostos per desenvolupar accions per millorar la cohesió social de les llars il·lenques a partir de millorar l'ocupabilitat dels seus components.